

Ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἐκ μὲν τῶν Εὐρωπαϊῶν πλείστοι σοφοὶ ἄνδρες συνέγραψαν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐπιτυχῶς, ἐν οἷς διαπρέπει ὁ Μιέανδρος καθηγητεύσας ἐν Βερολίῳ, πρῶτος τελειοποιήσας τὸ μάθημα τοῦτο καὶ δοὺς αὐτῷ ἐπιστημονικὴν μορφήν· ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν οὐδένα ἔχομεν νὰ ἀναφέρωμεν ποιήσαντα τοιοῦτου εἶδους σύγγραμμα ὁπωσὺν λόγου ἄξιον, καὶ ἀνάλογον πρὸς τὰς παρούσας διανοητικὰς ἀνάγκας τοῦ φιλομαθοῦς ἔθνους ἡμῶν, ἀλλὰ πάσχομεν ἐντελῆ ἑλλεῖψιν τοιοῦτου ἐπωφελοῦς συγγράμματος, ἐνῶ παντοῖα ἄλλα ἥττον οὐσιώδη ἀπέκτησεν ἡ νεωτέρα φιλολογία ἡμῶν ἢ ἡ πρὸ πολλοῦ, τινὰ δὲ καὶ διπλᾶ καὶ τριπλᾶ διατὶ δὲ τοῦτο; διότι δὲν συνηθάνθημεν εἰσεῖν τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπιστήμης ταύτης, οὐδ' ἐνόησαμεν ὅτι ἡ ἱστορία τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας εἶναι ἱστορία τοῦ ἔθνους ἡμῶν, εἶναι ἱστορία τῶν εὐσεβῶν προγόνων ἡμῶν, καὶ ὑπὲρ πάν ἄλλο χριστιανικὸν ἔθνος ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ τὴν σπουδάζωμεν καὶ νὰ τὴν σπουδάζωμεν ἐνδελεχῶς δι' ὅσα καλὰ καὶ ὠφελεῖς δυνάμεθα νὰ ἀμυνώμεθα ἐκάστοτε ἐξ αὐτῆς. Ὁ ἐν εὐχῇ ἔρχων ἦτον ὁ σεβάσμιος καθηγητὴς κύριος Κωνσταντῖνος Κοντογόνης, ὁ ἥδη καὶ δι' ἄλλων ἐπωφελῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων πλουτίσας τὸ ἔθνος ἡμῶν, νὰ ἐξέδιδεν εἰς φῶς καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ ἱστορίαν, ἣν ἱκανὰ ἦδη ἔτη τοσοῦτον ἐπιτυχῶς διδάσκει ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ, ἢ καὶ ἑτέραν τινὰ ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν κατὰλληλον νὰ διδάσκηται εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα, ὥστε ὁ Ἕλλην μαθητὴς σπουδάζων τὴν προγονικὴν αὐτοῦ πολιτικὴν ἱστορίαν, συσπουδάσῃ μετ' αὐτῆς καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν, καὶ οὕτως ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας, ὅτε τὰ πάντα ἐντυπῶνται βαθύτερον καὶ διηνεκέστερον, μετὰ τῆς πατρίου αὐτοῦ γλώσσης νὰ μὴ καὶ τὰ ὀρθὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ δόγματα καὶ ἔθιμα, καὶ οὕτω οὐ μόνον νὰ ἀπαλλάττῃται τῆς ἀξιομέμπτου παντελοῦς ἀγνοίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν γεγονότων, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ νὰ προφυλάττῃται τῆς φθοροποιῦ λύμης τῆς εἰς τὰ θρησκευτικὰ μεγάλῃς ψυχρότητος καὶ ἀδιαφορίας, ἥτις κατὰ δυστυχίαν ὀνημέραι διαδίδεται σφοδρότερον εἰς τὴν σπουδάζουσαν νῦν ὅλην ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τοῦδε κινδυνεύει νὰ ᾖ ἐπιφύεος, ἐὰν δὲν προληφθῇ διὰ τούτων σωτηριωδῶν μέσων.

Ἐν Κωνσταντινῇ, τὴν 26 Αὐγούστου 1854.

Γ. Σ.

ΠΕΡΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ.

— 0 —

Chère aux affections humaines, la peinture a servi dans tous les tems l'amour, la gloire, l'histoire et la religion.

D'Agincourt. Hist. de l'art. 85.

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἀνεφύη τὸ ζήτημα ἐν Εὐρώπῃ, ἂν ἡ ζωγραφικὴ εἶναι αὐτόχρομα ἰταλική, ἢ ἂν προῆλθεν ἐκ τῶν βυζαντινῶν τεχνιτῶν.

Ἐκ τούτου οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολούμενοι ἱστοριογράφοι καὶ καλλιτέχναι διαιροῦνται εἰς δύο στρατόπεδα.

Διατρίβων ἐν Ἰταλίᾳ ἐπεσκεπτόμην ἐνίοτε τὰ ἐν τοῖς Μουσείαις ἐξαισία ἔργα τῶν ἀθανάτων προγόνων ἡμῶν, τὰ κινῶντα τὸν θρησκευτικὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου, τὰς Πινακοθήκας καὶ Ἐκκλησίας ὅπου ἀπαντᾶται ἱκανὸς ἀριθμὸς εἰκόνων τῆς βυζαντινῆς σχολῆς καὶ ἄλλων προϊόντων τῆς τέχνης.

Ἐφάνη δὲ ἡμῖν οὐκ ἀνάξιον νὰ ἐκθέσωμεν ὀλίγα τινὰ ὅπως ἐπὶ τοῦ προκειμένου διαφωτίσωμεν τὸ ἑλληνικὸν κοινόν, ἔχον καὶ δικαίωμα νὰ γνωρίζῃ τὴν ἀλήθειαν ἵνα ἐκτιμήτῃ τὸ παρελθὸν ἡμῶν, κυρίως κατὰ τὸν Μεσαιῶνα τοῦ ὁποίου τὰ ἱστορικὰ γεγονότα πολλάκις ἐλεεινῶς διεστράφησαν ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τῆς Δύσεως, πρὸς δὲ καὶ καθῆκον νὰ σπουδάξῃ καὶ νὰ σώξῃ τὰ λείψανα τοῦ ἀρχαίου ἡμῶν κλέους.

Τίς μετὰ θετικότητος δύναται νὰ πείσῃ ἡμᾶς ὅτι ἡ τέχνη τοῦ ζωγραφεῖν ἔμεινε πάντοτε ἀτελής παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, μὴ φθάσασα ποτὲ εἰς τὴν ἀνωτάτην τοῦ καλοῦ ἐντέλειαν κατὰ τὴν Γ' καὶ Δ' ἑκατονταετηρίδα, ἐνῶ οὐδὲν ἔργον τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ διεσώθη μέχρις ἡμῶν; Αἱ περὶ βυζαντινῆς γραφικῆς κρίσεις ἡμῶν δὲν δύνανται κατὰ συνέπειαν νὰ στηρίζωνται εἰς πραγματικὰ τεκμήρια, ἢ εἰς τὴν μελέτην τῶν προϊόντων αὐτῆς; διότι μικρὸν ἢ οὐδὲν διεσώθη. Γνωρίζομεν ἐξ ἐναντίας ὅτι ἡ τέχνη παρήκμασεν κατὰ τὴν Γ'—ΙΔ' ἑκατονταετηρίδα καὶ ἐφεξῆς, ἂν καὶ ἐσώζετο τι εἰσέτι ὑψηλὸν καὶ ἀρχαῖον εἰς τὴν διάθεσιν καὶ κίνησιν τῶν ἀπεικονισμάτων.

Ἐνῶ λοιπὸν ἡ Ἰταλία ἕνεκα τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων τῆς Ἀρκτοῦ ἐθνῶν, εἶχεν ἢ ἡ ἀπολέσει πᾶν ἶχνος αἰσθήματος τοῦ καλοῦ, οἱ Ἕλληνες ἦσαν εἰς κατάστασιν ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ἡ καλλιτεχνία παρ' αὐτοῖς καὶ ἰδίως ἡ ζωγραφικὴ, προήρχετο ἀπὸ διακοπῆς ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου ἀμειμήτου καλοῦ· καθὼς δὲ ἐπὶ παντὸς ἄλλου εἶδους γνώσεων, οὕτω καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν ἦσαν τότε οἱ μόνοι οἵτινες ἥσυχολοῦντο εἰς αὐτὴν μετ' ἐπιτυχίας (1).

(1) Ὁ σοφὸς D'Agincourt παρατηρεῖ ὅτι, (Tableau Historique Tom. I. p. 65.) οὐ μόνον ἐν Εὐρώπῃ διεχύθη τὸ φῶς τῆς ἑλληνικῆς σοφίας κατὰ τὸν Μεσαιῶνα, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν Ἀράβων οἵτινες, λάτραι ὄντες τῶν ἐπιστημῶν

Ἡ γνώμη δὲ ἡμῶν αὕτη ὑποστηρίζεται διὰ ιστορικῶν γεγονότων.

Οἱ βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ ποιοῦνται μνεῖαν πολυαριθμῶν προϊόντων ψηφοθετικῆς τελεσθέντων ἐν τῇ βυζαντινῇ αὐτοκρατορίᾳ καθ' ὅλας τὰς ἐποχάς. Μεταξὺ τῶν θαυμασίων ἔργων δι' ὧν Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ κατεκόσμησαν τὴν πρωτεύουσάν καὶ τὰς κυριώτερας πόλεις τοῦ κράτους αὐτῶν, ἡ ψηφοθετικὴ κατεῖχε τὰ πρωτεῖα. Πρὸ πάντων ἐφαίνοντο ἐν Κωνσταντινουπόλει τέσσαρες εἰκόνες Κωνσταντίνου καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἑλένης κατεσκευασμέναι διὰ ψήφων ἐξ ὑέλου κεχρωματισμένου διαχρύσου. Ἡ Ἑλένη ἐπίσης εἶχεν ὁμοιογραφίαν ἡφιδιωτῶν διαχρύσευ.

Τὰ ἀπεικονίσματα τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου, τῶν Ἀποστόλων καὶ τοῦ Σταυροῦ ἐπολυπλασιάσθησαν εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀνάκτορα τὰ ὑπὸ Κωνσταντίνου, Ἰουστινιανοῦ καὶ Ἰουστίνου Β' ἀνεγερθέντα. Ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Σοφίας ὁ μέγας θόλος, τὰ δύο ἐλάσσονα ἡμικύκλια καὶ τὰ ἐξ μικρὰ ὑπ' αὐτὰ, κατεκοσμήθησαν διὰ ποικιλοχρόων καὶ ὁλοχρύσων ψηφιδωτῶν. ὥστε φωτιζόμενος ὑπὸ τῶν ἱερῶν λύχνων ὁ ναὸς οὗτος ἀντενάκλα βεβαίως πανταχόθεν τὰς ἀκτίνας αὐτῶν, καὶ κατέστλινεν ὁλόκληρος.

Αἱ πυρκαϊαί, οἱ σεισμοί, πρὸ πάντων δὲ ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία, μὴ ἀνεχομένη τὰ ἀπεικονίσματα, κατηράνισαν πάντα τὰ ἔργα ταῦτα ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἔχνη δέ τινα σώζονται ἐντὸς ἐνὸς τῶν μικρῶν ἡμικυκλίων (1) ὑπὲρ τὸ ἱερὸν ὅπου ἔμεινεν ἀκάλυπτος

καὶ τῶν φώτων ἐν γένει, ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Καθὼτι κατασχόντες τὴν Συρίαν ἀπὸ τῆς Ζ' ἤδη ἑκατονταετηρίδος καὶ τῶν δύο ἐπομένων, καὶ ἀποκατασταθέντες κύριον τῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων ἐπαρχιῶν τοῦ ἐν Ἀσίᾳ βυζαντινοῦ κράτους, ἀπεξεδύθησαν οὕτω τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν ἀγροίκου καταστάσεως.

Ἡ μελέτη τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐμύησεν αὐτοὺς εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας, πρέχοντα τὰ μέσα τοῦ μεταφράζειν τὰ ἀξιολογώτερα συγγράμματα, καὶ ἀποκλιθεὶς αὐτοὺς ἱκανοὺς τοῦ συλλέγειν μέγαν ἀριθμὸν ὠφελίμων γνώσεων σπανίων τότε ἐν Εὐρώπῃ. Οἱ Ἄραβες οὐ μόνον διτήρησαν τὸν ἐπιστημονικὸν τοῦτον πλοῦτον, ἀλλ' ἠύξησαν καὶ μετέδωκαν αὐτὸν εἰς πάσας τὰς παρ' αὐτῶν κατακτηθείσας χώρας καὶ μάλιστα εἰς Ἰσπανίαν. Ὁ ἀρχαῖος δὲ οὗτος πολιτισμὸς, ἀπὸ τοῦ διέχυσε λαμπροτάτην λάμψιν, ἔμελλε νὰ σβεσθῇ ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἀμαθείας! καθότι ἐνῷ οἱ πρῶτοι ἐκαλλιέργησαν τοσοῦτον τὰς ἐπιστήμας, τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, οἱ ὁμόθρησκοι αὐτῶν Τούρκοι διέμειναν ἀείποτε ἐν τῷ σκότει.

Ὅστε εἶναι ἀξιοπαρατήρητον ὅτι ἡ Ἀσία καὶ ἡ Εὐρώπη χρεωστοῦνται εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς σοφίας, καὶ τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, μεταδιδασθέντων ἢ ἀπ' εὐθείας ἢ διὰ τῶν Ῥωμαίων, τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Ἰταλῶν.

(1) Καθόσον ἐνθυμούμεθα ἐπισκεψθέντες πρὸ τινων ἐτῶν τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ἴδομεν ἀπαρακάλυπτα τέσσαρα ἐξαπτέρουγα περὶ τὸν ἐπὶ τοῦ μεγάλου θόλου παντοκράτορα. Ἰδομεν δὲ καὶ τὴν κατὰ τὸ 1848 ἔτος ἀποκαλυφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Φωσσάτου, καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν ἐπιχρισθεῖσαν, ψηφιδωτὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, ἐκατέρωθεν τῆς ὁποίας γουγκλινούντες ὅτε Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς, προσκομίζουσιν αὐτῇ ὁ μὲν τὴν πόλιν ὁ δὲ τὸν ναόν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι εἰκόνες ἀξίαι λόγου ἀπεκαλύφθησαν

εἰς ἄγγελος μόνος. Πᾶσα δὲ ἡ λοιπὴ πολυτέλεια τοῦ ψηφιδώματος ἐκρύβη ὑπὸ κονίαμα.

Τὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀνεγερθέντα οἰκοδομήματα κατὰ τὴν Ζ' καὶ Η' ἑκατονταετηρίδα Μ. Χ. κατεκοσμήθησαν ἐπίσης διὰ τοιούτων ἔργων, ἀλλ' οἱ εἰκονοκλάται μέχρι τοῦ τέλους τῆς βασιλείας Θεοφίλου, κατηράνισαν τὰ πλεῖστα.

Κατὰ δὲ τὴν Η' καὶ Θ' ἑκατονταετηρίδα Μ. Χ. οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι εἶχον καλῶς μετὰ γραφὰς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει χριστιανικὰς ἐκκλησίας, τὰ μέγαρα τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν μεγιστάνων, ἄλλας ἐκκλησίας ἐν Ἀνατολῇ, τὰ ἐξωτερικὰ τεῖχη τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων. Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἐπέστητε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ψηφοθετημάτων, ὁ δὲ θρησκευτικὸς αὐτοῦ ζήλος συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ διατηρηθῶσι καὶ ἐπιτελεσθῶσι πολλότατα ἐξ αὐτῶν. Ὁ Θεόφιλος καὶ Λέων ὁ Σοφὸς κατὰ τὴν αὐτὴν ἑκατονταετηρίδα ἐκόσμησαν τὰ Παλάτια αὐτῶν διὰ γραφῶν παριστανουτῶν τὰ διάφορα κατορθώματα τὰ ὑψάσαντα αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου. Κωνσταντῖνος δ' Ὁρφορογέννητος, υἱὸς Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ἀπὸ τοῦ 912 μέχρι τοῦ 959 Μ. Χ., προήγαγε μᾶλλον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὴν τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν καλλιέργειαν. Τὴν δὲ σχεδιογραφίαν, τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, τὴν γλυπτικὴν καὶ τὴν ζωγραφικὴν, εἰς ἣν ὁ ἴδιος ἐνησχολεῖτο μετ' οὐκ ὀλίγης ἐπιτυχίας, μεγάλως ἐνεψύχωσε διὰ τῆς προστασίας-του. Οἱ διάδοχοι αὐτοῦ κατὰ τὴν ΙΑ' καὶ ΙΒ' ἑκατοντηρίδα παρέστησαν ἐπίσης διὰ γραφῶν ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν Παλατίων τὰς μάχας καθ' ἃς ἐνίκησαν.

Ἀλλὰ καὶ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ἐτήρησεν ὡσαύτως διὰ γραφῶν τὴν μνήμην τῶν μεγάλων συμβεβηκότων τῆς αὐτοκρατορίας του, κυρίως δὲ τὴν ἀποδίωξιν τῶν Φράγκων ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τὰς ὑπερλάμπρους κατ' αὐτῶν νίκας του κατὰ τὸ 1281 ἔτος.

Μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ τέχνη καθιερώθη ὑπὸ τῶν Ποιμένων τῆς Χριστιανικῆς λατρείας εἰς τὴν περικόσμησιν καὶ εὐπρέπειαν τῶν ναῶν.

Ἐκ τῆς μαρτυρίας ἄρα πολλῶν συγγραφέων καὶ ἐκ τῶν διασωθέντων μνημείων προκύπτει, ὅτι ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἰδίως ἡ ψηφοθετικὴ ἐξησκαίτο μετὰ μεγίστης ἐντελείας ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἄλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς Ε' ἤδη Μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος καθότι οἱ Βασιλεῖς μεγάλως ἐφρόντιζον διὰ τοῦ καλλωπισμοῦ τῶν ναῶν καὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν, διόπερ ἡ τέχνη αὕτη διετηρεῖτο πάν-

τότε, αἵτινες ὡσαύτως ἐπεγράθησαν. Ἐν δωματίῳ κειμένῳ ἐν τοῖς Κατηχομένοις ἀλλὰ κεκλεισμένῳ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν πρόληψιν ὅτι ἤθελε καὶ πάλιν ἐπαεῖλθαι εἰς τοὺς πρώτους αὐτοῦ κυρίους τὸ βυζαντινὸν κράτος ἐάν ποτε ἤνοιγετο, ἀνοιχθέντι δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀρχιτέκτονος τὸ 1846 ἔτος, ἴδομεν σωζομένην ἐπὶ τοῦ τοίχου εἰκόνα διὰ χρωμάτων παριστάνουσαν γηραιὸν τινα ἄγιον, ὡς τὸν ἅγιον Νικόλαον, ἢ τὸν ἅγιον Σπυρίδωνα. Ἀλλ' ὁ ποιήσας αὐτὴν δὲν ἦτο βεβαίως ἐκ τῶν ἐπιτηδεωτέρων τοῦ Βυζαντίου ζωγράφων. ΣΗΜ. ΠΑΝΔ.

ποτε ἀκμαία. Ναὶ μὲν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀλώσεως εἶχε παρακμάσει, στερηθεῖσα τῆς ἀρχαίας τελειότητος, κατὰ τὴν γνώμην ὅμως τοῦ D'Agincourt, παρίστανεν εἰσέτι ἐν γένει χαρακτῆρα μεγαλείου καὶ ὕψους, ὅπως ὁ Βελισάριος καὶ περ ἀπὸ ῥάκη πενίης κεκαλυμμένος, οὐδόλως ὅμως ἀπώλεσε τὸ μεγαλεῖον τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτοῦ.

Ἄν εἰσέτι ἐσώζοντο τὰ δημόσια οἰκοδομήματα, οἱ Ναοὶ, τὰ Ἀνάκτορα ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὡς διεσώθησαν ἐν Ἰταλίᾳ, ἠθέλομεν βεβαίως γνωρίζει ἐντελέστερον τὰς προόδους τῶν Βυζαντινῶν ἐν τῇ ζωγραφικῇ Ἀλλ' ἐνεκα τῆς ἀλώσεως καὶ τῆς ὀθωμανικῆς ἐνθεσμανίας, ἥτις ἀποστρέφεται πᾶν ἀφομοίωμα, οὔτε καὶ ἔχνης ἔμεινε πλέον. Τὸ Βυζάντιον, ἡ βασιλίς αὐτῆς τῶν πόλεων καθημένη μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας, συνδεομένη μετὰ τῆς Ἀνατολῆς, κοιτίδος πάσης γνώσεως, ὑπῆρξεν ἡ πρώτη τροφὸς τῆς νεωτέρας καλλιτεχνίας.

Ἐνῶ δὲ, καθὼς προείπομεν ἡ Ῥώμη, ἔκειτο θῦμα ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν βαρβάρων, ἡ Ἑλλὰς διετῆρει εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς τὰ σπέρματα τῆς καλλιτεχνίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Τὸ νέον δὲ τοῦτο ἑλληνικὸν πνεῦμα, παραφυὰς τοῦ ἀρχαίου, ἀνεπτύχθη μὲν ἀρκούντως, ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ἐμελλε νὰ λάβῃ μεγαλητέραν ἑντασιν καὶ νὰ ὑψωθῇ μέχρι οὐρανοῦ, ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοδρομήτῃ πρῶτον μὲν ἐνεκα τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως, ἔπειτα δὲ τῆς τῶν Εἰκονομάχων. Οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι, στερούμενοι κέντρου ὑπάρξεως καὶ τῶν τῆς συντηρήσεως μέσων, μετηνάστευον σωρηδὸν ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους εἰς διάφορους τῆς Ἰταλίας πόλεις, ὅπου ἐτύγχανον φιλόφρονος ὑποδοχῆς ὑπὸ τῶν ποιμένων τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, οἵτινες δὲν συνεμερίζοντο τὴν τῶν Εἰκονομάχων αἵρεσιν, καὶ οὕτως ἐκεῖ ἐργαζόμενοι ἐπολυπλασίασαν τὰς γραφάς.

Καταστρέφεται ἄρα ἡ γνώμη τῶν διίσχυριζομένων ὅτι εἰς Ἰταλίαν πρῶτον ἔλαβε τὴν παραγωγὴν τῆς ζωγραφικῆς.

Τὸ βυζαντινὸν κράτος κατεῖχεν ἐν Ἰταλίᾳ ἐπαρχίας τινὰς μέχρι τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος. Ὑπῆρχεν ἄρα μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν σχέσις καὶ συγκοινωνία συνεχής.

Αἱ ἐμπορικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἑνετίας, Πίσσης καὶ Γενούης ἐν τῇ Ἀνατολῇ συνέσφιγγαν ἐπὶ τὸ μᾶλλον τὰς σχέσεις ταύτας. Ἡ δὲ Κωνσταντινουπόλις οὐ μόνον ὑπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐποψίν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν καλλιτεχνικὴν ἐθεωρεῖτο ὡς νέαι Ἀθήναι.

Αἱ Σταυροφορίαι ἐν γένει συνετέλεσαν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ βυζαντινοῦ πνεύματος ἐν Ἰταλίᾳ καὶ πᾶσι λοιπῇ Εὐρώπῃ. Οἱ Μοναχοὶ καὶ ἱερεῖς οἱ παρακολουθοῦντες τοὺς σταυροφορικοὺς στρατοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν Δύσιν μετεκόμιζον μέγαν ἀριθμὸν βυζαντινῶν εἰκόνων, πρὸ πάντων δὲ τῆς Θεοτόκου (1).

(1) Τοιαύτη ἡ ἱστορικὴ καταγωγὴ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πολυαριθμῶν βυζαντινῶν εἰκόνων τῆς Θεοτόκου, θεωρουμένων ἐνεκα τῆς μυστηριώδους ἀρχαιότητος αὐτῶν ὡς θαυμα-

Ἐκ τῶν διασωθεισῶν λοιπὸν εἰκόνων τῆς βυζαντινῆς σχολῆς, ἐκ πολλῶν ἀνεκδότων εἰσέτι ἡ ἐκδοθέντων ἐγγράφων τῆς μεταϊωνικῆς ἐποχῆς, καὶ ἐκ τῆς μαρτυρίας πολλῶν νεωτέρων συγγραψάντων περὶ τῆς ἱστορίας τῆς καλλιτεχνίας ἐν γένει, ἡ μερικῶς τῆς ζωγραφικῆς, ἐπὶ κεφαλῇ: τῶν ὁποίων θέτομεν τὸν μεγαλοφυῆ D'Agincourt (*Histoire de l'art*) τὸν ἐξοχὸν καθηγητὴν Ἰω. Ροζίνην (*Storia della pittura italiana*), ὅστις Ἰταλὸς ὢν ἐτήρησε μεγίστην ἀμεροληψίαν εἰς τὴν ἀληθῆ ἐκθεσιν τῶν γεγονότων μὴ κολακεύσας τὸ ἔθνος αὐτοῦ, προκύπτει ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια ὅτι ἡ ἀναγέννησις τῆς ζωγραφικῆς ἐν Ἰταλίᾳ χρεωστεῖται εἰς τοὺς Ἕλληνας τοὺς διδάξαντας ἐκεῖ πρῶτον τὴν τέχνην, τῶν ὁποίων μαθηταὶ καὶ μιμηταὶ ἐχηρμάτισαν οἱ τέσσαρες κορυφαῖοι πατέρες τῆς ἰταλικῆς ζωγραφικῆς, ὁ ἐκ Σήνης Guido, ὁ ἐκ Πίσσης Giunta, οἱ ἐκ Φλωρεντίας Giotto καὶ Cimabue, οἵτινες ἐπήνεγκον μὲν βελτιώσεις τινὰς εἰς τὴν τέχνην, πλὴν οὐδόλως ἀπεμακρύνθησαν τῶν κανόνων τῆς βυζαντινῆς σχολῆς. Κατόπιν ὅμως οἱ περικλεεῖς τεχνῖται Ραφαήλ, Τιτσιανὸς, Ἀνδρέας Σάρτος, Τιντορέτος, Λεονάρδος Μιχελίος καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐπέφεραν μεταβολὴν μεγίστην εἰς τὴν τέχνην, ἥτις ἔκτοτε ἐφθασεν εἰς τὸν κορυφῶνα καὶ εἰς τὴν ἐντέλειαν τοῦ ἀμιμήτου καλοῦ, ὥστε οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῇ εἰς αὐτοὺς μυρίους ἐπαίνους.

Οἱ Ἰταλοὶ ἐν γένει ἀκούουσι μετὰ δυσαρεσκείας τὴν προεκτεθεῖσαν ἀλήθειαν, νομίζοντες προσβεβλημένην τὴν ἐθνικὴν τῶν φιλαυτίαν, καὶ προσπαθοῦσι παντοίοις τρόποις νὰ ἀποδείξωσι τὴν ὅλως ἰταλικὴν καταγωγὴν τῆς τέχνης. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ὁ Κικονιάρας (1) μὲ ἀσθενεῖς ὑποθέσεις, μὲ πλείστας μωρολογίας, μὲ ἀγοραίας ὕδρεις καὶ περιφρονητικὰς φράσεις κατὰ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Μεσαιῶνος, προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ καλλιτεχνία δὲν μετέβη ἐξ Ἑλλάδος εἰς Ἰταλίαν, καθότι τότε, λέγει, ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ εἶχεν ἐξαχρειώσῃ οὐδὲν ὑγιὲς παράγυρσα. Κρίνομεν ὅλως περιττὸν νὰ ἀναστεινῶμεν τὰς σαφεῖς δοξασίας τοῦ ἀγνώμονος τούτου Ἰταλοῦ, μετὰ τὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἀληθοῦς καταγωγῆς τῆς τέχνης τοσούτων σοφῶν ἀρχαιολόγων Γάλλων, Ἀγγλῶν, Γερμανῶν, κυρίως δὲ τοῦ ἀλανθάστου κριτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, Κ. D'Agincourt.

Ἐσχάτως ἐξηγέρθησαν καὶ ἕτεροι θιασῶται τῆς ιδέας ὅτι ἡ ζωγραφικὴ ἀνεφύη πρῶτον εἰς Ἰταλίαν,

τουργῶν, καὶ διὰ τοῦτο προτινόμενων μετὰ μεγίστης εὐλαθείας, ὡς π. χ. εἰς Ἑνετίαν ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἀγ. Μάρκου. La madonna dei miracoli, εἰς Βονωνίαν La madonna di San Luca, εἰς Σήνην ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ, La madonna del Voto, εἰς Ῥώμην, εἰς Λιβόρνον, εἰς Τεργέστην, εἰς Βικεντίαν καὶ σχεδὸν εἰς πάσας τῆς Ἰταλίας πόλεις.

Τοιαύτη τις θαυματουργὸς εἰκὼν τῆς Θεοτόκου ἦτο βεβαίως ἡ φερομένη συνήθως ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ ἐν καιρῷ πολέμου, ἥτις τρόπον τινὰ ἐπροὔρει αὐτόν, διόπερ ἐκαλεῖτο Ὁ δὲ γ ἡ τ ρ ι α.

(1) Cicognara. Storia della scultura. T. II. lib. 2. p. 39. edit. di Prato.

Ὁ βιβλιοφύλαξ τῆς ἐν Σήνῃ δημοσίας βιβλιοθήκης Κ. Μιλανέζης (1) εἶναι εἰς τῶν πρωτίστων τῆς μερίδος ταύτης, οἵτινες διὰ τῆς δημοσιεύσεως ἀρχαίων ἀνεκδότων ἐγγράφων (*Documenti inediti*), ἄλλοι-οῦντες ἐνίοτε εἰ δέον τὰς ἐποχὰς καὶ παραμορφούν-τες τὰ γεγονότα πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐσφαλμένης ἀρχῆς των, καταπολεμοῦσι τὸν καθηγητὴν Ι. Ροζίνην, ὅστις προσεύων τὴν ἐναντίαν γνώμην ἀνθίσταται θαρραλέως, καταστρέφων μὲ τρανώτατα ἱστορικά τεκμήρια πάντα τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν.

Πρὸς πλείωτέραν διαφώτισιν τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων, ἐλθέτομεν κατάλογον τῶν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἀκμασάντων Ἑλλήνων τεχνιτῶν, εἴτε ἐν Ἑλλάδι εἴτε ἐν Ἰταλίᾳ ἐργασθέντων πρὸς δὲ καὶ τῶν διασωθέντων προϊόντων τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς διὰ τῆς ψηφιδωτικῆς (*mosaico*) τοιχογραφίας (*a fresco*) ὑδρογραφίας (*tempera o aquarella*) καὶ μικρογραφίας (*miniatura*).

Προτάττομεν δὲ παρατηρήσεις τινὰς πρὸς ἀκριβε-στέραν γνῶσιν τῶν βυζαντινῶν εἰκονογραφιῶν.

Συνειθίζον πάντοτε οἱ βυζαντινοὶ τεχνῖται γὰρ παριστάνωσιν ἐπίχρυσον τὸ ἐμβαδὸν τῶν εἰκόνων, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον γινώρισμα, ἐνῶ οἱ Ἰταλοὶ τεχνῖται εἰσέγαγον μετέπειτα τὸν κυανὸν χρωματισμὸν, καὶ μιμούμενοι τὴν εἰκονομαχίαν, διατηροῦσι σταθερῶς τὸν ἡμιανατολικὸν ρυθμὸν ὃ δὲ σκοτεινὸς καὶ ὁμιχλώδης οὐρανὸς τῆς δύσεως ὑπὸ τὸν ὅποιον πλανῶνται, δὲν παριστᾷ πλέον εἰς αὐτοὺς οὐδὲν ἑλληνικὸν εἰς τὰς ἀπεικονίσεις καὶ τὸν χρωματισμὸν.

Ἄλλο γινώρισμα εἶναι τὸ σοβαρὸν καὶ μυστηριώδες τῆς ἐκφράσεως εἰς τὰ πρόσωπα, μετέχοντα βίου τινὸς μᾶλλον ἢ ἀνθρωπίνου, ἢ αὐστηρότης τῶν γραμμῶν καὶ ὁ ζωηρὸς χρωματισμὸς.

Εἰς δὲ τὴν ἐξεικόνισιν τῆς Θεομήτορος ἐπικρατεῖ πάντοτε ὁ αὐτὸς τύπος τῆς βεῖας καὶ οὐρανίου καλλονῆς καὶ τῆς σεμνότητος ἢ παρθενικῆ κεφαλῇ καλύπτεται σταθερῶς διὰ τοῦ κεκρυφάλου.

Εἶθε ὁ τύπος οὗτος τοῦ βυζαντινοῦ ὅφους, μετερρύθμισμένος ὑπὸ τῆς τέχνης καθὼς τὸ πάλαι ὁ Αἰγυπτιακὸς ρυθμὸς ἐτελειοποιήθη διὰ τῆς Φειδαῖ-κῆς γλυφίδος διατηρητάσης πάντοτε τὴν ἀφέλειαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀρχαϊκῆς αὐτοῦ πηγῆς, διατηρηθῇ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησιαστικῇ ζωγραφικῇ!

Ἑλληνες ζωγράφοι (2).

Συροπέρας — ἀκμάσας τὴν Ε' ἑκατονταετηρίδα Μ. Χ. καὶ ἐργασθεὶς ἐν Ἑλλάδι (3).

(1) G. Milanese. Documenti per la Storia de l'Arte Senese Siena 1854.

(2) J. De-Dron-Iconographie Byzantine.

(3) « Anastas us Imperator Pictorem quendam Syroperam adduxit habitu presbyteri, qui cum regia jussu Imperatoris (quem mechanicae istiusmodi nugae plus justo oblectabant monstrosa quadam atque ab ecclesiasticis imaginibus alienissimo pictura exornaret, gravem universae plebis commotionem excitavit. » Fr. Junius Catalogus, Architect. Mechan. Pictorum ecl. p. 203.

Ταῦτα ὁ Ἰωάννης ἀναφέρει ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Κεδρηνῶ.

Λάζαρος μοναχὸς — ἀκμάσας τὴν Θ' ἑκατονταετηρίδα Μ. Χ. (1). Μικρογραφίαι αὐτοῦ ἀρίστης ἐργασίας φαίνονται εἰς χειρόγραφον ἑλληνικὸν τῆς Βαλαϊᾶς Γραφῆς, διατηρούμενον ἐν τῇ Αυτοκρατορικῇ βιβλιοθήκῃ Βιέννης.

Παντολέον — Συμεὼν — Μιχαὴλ Βλαχερνίτης — Γεώργιος — Μηνᾶς — Συμεὼν Βλαχερνίτης — Μιχαὴλ Μικρὸς — Νέστωρ.

Οὗτοι ἤκμασαν ἀπὸ τῆς Θ' μέχρι τῆς Ι' ἑκατονταετηρίδος· ἐργάζοντο δὲ ἐν μικρογραφίᾳ, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ μηνολογίου διατηρουμένου ἐν τῇ Οὐατικανῇ βιβλιοθήκῃ (2).

Ἐμμανουὴλ Τζανφρανκάρι, ἀκμάσας ἀπὸ τῆς Ι' μέχρι τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος. Σώζεται εἰκὼν αὐτοῦ ἐξεικονίζουσα τὴν τοῦ Ὁσίου Ἐφραίμ τοῦ Σύρου κοίμησιν, ἔχουσα ἄνωθεν μὲν τὴν Ἑλληνικὴν ταύτην ἐπιγραφὴν·

Ἡ τοῦ Ὁσίου Ἐφραίμ Σύρου Κοίμησις.
Κάτωθεν δέ·

EMMANOUELOU τοῦ Τζανφρανκάρι χεῖρ.

Ἡ εἰκὼν αὕτη ὑπάρξασα κτῆμα διαφόρων, νῦν τέλος διατηρεῖται εἰς τὸ ἐν Ῥώμῃ Museum Christianum παρὰ τῇ Βατικανῇ βιβλιοθήκῃ. Μετὰ παρέλευσιν τοσούτων αἰώνων διατηρεῖ εἰσέτι τὴν ζωηρότητα τῶν χρωμάτων, ἂν καὶ ἐργασμένη διὰ ὑδρογραφίας, ὥστε τινὲς τὴν ἐξέλαβον ὡς ἐλαιογραφίαν (3). εἶναι δὲ πιθανὸν νὰ ἔγινε γρήσις λιπώδους γανώματος (*vernice grassa*) τὸ ὅποιον ὁ Bottari ἐνόμισε κατ' ἀρχὰς ἔλαιον, ἀλλ' ἀκολούθως διώρθωσε τὸ λάθος του. Ὁ ἴδιος διηγεῖται (4) ὅτι τὸ μίγμα ἐκεῖνο μετεφέρθη εἰς Ἰταλίαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Σλαύου Fr. Squercione, ὅστις σπουδάζας τὴν ζωγραφικὴν ἐν Ἑλλάδι, ἐσύστησε μετὰ ταῦτα ἰδίαν σχολὴν ἐν Παταδίῳ ὅπου ἐδιδάχθη ὁ περίφημος ζωγράφος Andrea Mantegna.

Ἰωάννης, ἤκμασε τὴν ΙΓ' ἑκατονταετηρίδα Μ. Χ.

Ἵδρυγραφία αὐτοῦ ἐπὶ σανίδος·

Ἀνωθεν μὲν ἡ ἐπιγραφή Ἑλληνιστί

Ἡ ΥΠΑΠΑΝΤΗ

Κάτωθεν δέ·

ΧΕΙΡ ΙΩ:

Γεώργιος Κλοτζατᾶς, ἀκμάσας τὴν ΙΓ' ἑκατοντ.

Ἵδρυγραφία αὐτοῦ ἐξεικονίζουσα τοὺς Ἁγίους Θεοδώρους Τύρωνα καὶ Στρατηλάτην.

Κάτωθεν αὐτῆς ἑλληνιστί·

Γεωργίου χεῖρ Κλοτζατά. . . .

(1) Lazarus monachus quas imagines sacras pinxit, et quanta cum ob hoc rabie persecutus sit Imp. Theophilus, multis docet Zonaras Tom III ubi narrat ea quae gesta sunt Imperante Theophilo. Atque eadem peto legas etiam apud Cedrenus. Junius id id. p. 104.

Παραπέμπει εἰς τὸν Ζωναρᾶν καὶ Κεδρηνῶν ὅπου ἡρῶ-σατο τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα.

(2) D'Agincourt. Hist. de l'art. planche XXXII—XXXIII.

(3) Τὴν διὰ ἐλίου κατασκευὴν τῶν χρωμάτων πρῶτος ἐρεῦρεν ὁ ἐκ Μεσσήνης Antonello τῷ 1440· πρὸ δὲ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἦτο εἰς χρῆσιν ἡ τοιχογραφία, ἡ ὑδρογραφία, καὶ ἡ μικρογραφία.

(4) Bottari. Roma sotterranea T. 3. p. 219.

Παῦλος (1).

Ἐφραίμ.

Ὁ Ciampini (2) ἐδημοσίευσε ψηφοδέτμημα τοῦ Ἑλλήνου τούτου ζωγράφου διατηρούμενον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Θεοτόκου εἰς Βηθλεὲμ.

Γεώργιος Σταφύνης (3).

Νικόλαος Τζαφούρ (4).

Ἀνδρέας Μοναχός

Εἰκὼν αὐτοῦ διατηρεῖται εἰς Tabriano, ἐμφαίνουσα τὴν δευτέραν παρουσίαν μετ' ἐπιγραφῆς

AMBROSIOU ΜΟΝΑΧΟΥ.

Πέτρος Λαπαράος

Εἰκὼν ἐν τῷ ἐν Πανόρμῳ Μουσείῳ di San Martino dei Benedettini, ἐμφαίνουσα τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν πτερωτόν.

Κάτωθεν

ΠΕΤΡΟΥ ΛΑΠΑΡΑΟΥ.

Ἰωάννης Μόσχος.

Εἰκὼν ἐν τῷ ἐν Ῥώμῃ Μουσείῳ τοῦ δικηγόρου Mariotti, ἐμφαίνουσα τὴν Κοιμητὴν τῆς Θεοτόκου

Κάτωθεν

Ἰω. Μόσχου.

Ἀνδρέας Ρίκος ἐκ Κρήτης

Εἰκὼν τῆς Θεομήτορος μετὰ τοῦ Ἰησοῦ, ἄνωθεν ἄγγελος κρατῶν σταυρόν. Κάτωθεν λατινιστί.

Andreas Rico de Candia
pinxit.

Διατηρεῖται δὲ εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ Πινακοθήκην (Galleria degli Uffizi).

Εἰς τὴν εἰκόνα ταύτην παρατηρεῖται ἡ παρὰ τοῦ τεχνίτου ἐκφρασθεῖσα σεμνότης τοῦ προσώπου, καὶ ἡ αἰσθηρότης συνάμα τῶν γραμμῶν.

Δονάτος Βιτζαμάνος, ἤκμασε περὶ τὴν IB' — II' ἑκατονταετηρίδα, καὶ εἰργάζετο ἐν Ὑδραῦντι (Otranto) ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἀποικίαν, ἣτις πάλιν κατὰ τὸν Μεσαιῶνα ἐκατοικήθη ὑπὸ ἀποίκων Ἑλλήνων ἐξ Ἡπείρου ἐλλόντων, καὶ λαλούντων εἰσέτι τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν.

Διατηρεῖται αὐτοῦ ὕδρογραφία ἐξεικονίζουσα τὸν Ἰησοῦν ἀναστάντα καὶ λέγοντα τῇ Μαγδαληνῇ. Μη μου ἄτιμος (5).

Κάτωθεν λατινιστί

Donatus Bizantinus PINXIT
in Hotranto. . . .

Ἄγγελος Βιτζαμάνος, ἤκμασε τὴν IF' — ID' ἑκατονταετηρίδα. Πιθανὸν συγγενὴς τοῦ πρώτου,

(1) . . . ἡ δὲ παρὰ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ γεγραμμένου περὶ ἑνα τῶν βασιλείων τοίχων πρὸ τοῦ εὐκτηρίου τῆς νικοποιοῦ Θεοτόκου. Ἰππον δὲ λέγω τοῦτον, ὃ ἐποχεῖσθαι κάλλιστα Γεώργιον τοῦ Χριστοῦ μάρτυρα εἰργαστο πάλαι Παῦλος ἐκείνος ὁ τῶν ζωγράφων ἀριστος. Νικηφόρ. Γρηγοράς βιβ. 8 σελ. 437. ἔκδ. Βασιλ. 1562.

(2) Ciampini de Sacr. Aedif. cap. 24. p. 150.

(3) Montfaucon. Palaeogr. Gr. lib. I. cap. 8.

(4) Gori. Vet. Dipt. T. III. p. 5.

(5) D'Agincourt. Hist. de l'art. Pl. XCII. Θεωρεῖ τὴν εἰκόνα ταύτην ἔργον ἑλληνικῆς σχολῆς συστηθείσης ἐν Ἰταλίᾳ.

Εἰκὼν ἐμφαίνουσα τὸν ἀσκητὸν τῆς Μαρίας μετὰ τῆς Ἑλισάβετ (1).

Κάτωθεν λατινιστί

Angelus Bizamanus Grecus.

Δομήνικος Θεοσκόπουλος ἢ Θεοτοκόπουλος (2), ἑξοχος ζωγράφος, γλύπτης καὶ ἀρχιτέκτων, ἀκμάσας τὴν IE' ἑκατονταετηρίδα.

Εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου d'Assisi. Διατηρεῖτο κατὰ τὴν II' ἑκατοντ. ἐν τῷ ἐν Ῥώμῃ ναῷ τοῦ S. Rocco, μετ' ἐπιγραφῆς ἑλληνικῆς.

ΔΟΜΗΝΙΚΟΣ ΘΕΟΣΚΟΠΟΛΙΣ

ΕΠ.

Μιχαὴλ Δαμασκηνός ἐκ Κρήτης, ἀκμάσας τὴν ΙΣ' ἑκατονταετηρίδα.

Ἐποίησε μετὰ πλείστης ἐντελείας διαφόρους εἰκόνας ἐν τῷ ἐν Βενετίᾳ ἱερῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Σ. Ν. ΚΑΛΟΤΤΗΣ.

(Ἐπεται ἡ περὶ ψηφοδετικῆς διατριβῆς)

ΘΑΝΑΤΟΣ ΦΑΒΙΕΡΟΥ.

—ο—

Ἡ Ἑλλάς ἅπασα ἔμαθε μετὰ θλίψεως ὅτι ὁ στρατηγὸς Φαβιέρους ἀπέθανεν. Ὁ στρατὸς ἐπέλυσε βαθείως, καὶ κατὰ βασιλικὴν διαταγὴν ἔφερε καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπὶ τῆς στολῆς καὶ ἐπὶ τῶν σημαίων τοῦ τὰ σημεῖα τοῦ πένθους του. Χιλιάδες πολιτῶν, ὅσοι ἐγνώρισαν τὸν εὐγενῆ φιλέλληνα, ἢ ὅσοι ἐνθυμούνται τὰ πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἰσθήματά του, συνέρρευσαν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ναυπλίᾳ εἰς τοὺς καθολικοὺς ναοὺς ἐν οἷς ἐτελέσθη τοῦ γενναίου στρατηγοῦ τὸ μνημόσυον· καὶ ὁ δῆμος δὲ τῶν Ἀθηναίων ἐξέδοτο ψήρισμα, δι' οὗ διέταξε τελετὴν ὑπὲρ τῆς μνήμης αὐτοῦ ἐν Ἀκροπόλει, καὶ ἀνέβητο εἰς ἕνα τῶν δημοτικῶν συμβούλων τὸν κατήχητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Κ. Ἀ. Ρ. Φαγκάδην, νὰ ὁμιλήτῃ ἐν αὐτῷ δημοσίως. Διὰ τὸ βραχὺ τοῦ χρόνου ἐπιφυλαττόμενοι τὴν περιγραφὴν τῆς ἀρχαιοπρεποῦς ταύτης τελετῆς εἰς τὸ προσεχὲς φυλλάδιον, δημοσιεύομεν ἐνταῦθα τὸν ἐκφωνηθέντα λόγον, ὅστις, ὡς καὶ

(1) D'Agincourt. id. pl. XCH.

(2) Amaduzzi professore di Greco alla Sapienza di Roma, notizie.

Ἰδὲ καὶ τὸ τοῦ Ἁγγλοῦ Sterling σύγγραμμα The Spanish painters (1851) ἐν ᾧ μνησθὲν ποιῆται τοῦ Θεοτοκόπουλου καὶ τῶν θαυμασίων ἐπὶ καλλονῇ ζωγραφῶν τοῦ τῶν φαινομένων ἐν Ἰσπανίᾳ.

Ὁ δὲ Γάλλος Chamfleury ὑπεσχέθη ἐσχάτως διατριβὴν περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ Athenaeum Français.